

Två fynd av mindre dvärgnäbbmus vid Ersmark, Umeå kommun

MICHAEL SCHNEIDER

Jämfört med andra delar av Europa har Sverige en ganska artfattig näbbmusfauna. Av Europas 19 arter i fyra släkten återfinns två släkten med totalt sex arter i landet, nämligen: *Neomys* med en art, vattennäbbmuse *Neomys fodiens*, och *Sorex*, med fem arter. Vattennäbbmus, vanlig näbbmus *Sorex araneus* och dvärgnäbbmus *S. minutus* anses förekomma i hela landet (på Gotland dock bara dvärgnäbbmuse), medan lappnäbbmus *S. caecutiens* och mindre dvärgnäbbmus *S. minutissimus* endast har hittats i nordligaste Sverige (Fig. 1). Taiganäbbmuse *S. sinalis* är känd från ett par spridda lokaler i landet.

År 1994 hittade jag två individer av mindre dvärgnäbbmus under fältarbete inom ett forskningsprojekt om näbbmössens påverkan på småkrypssamhället (Schneider 2000) på några gamla åkrar öster om Ersmark, ca 5 km norr om Umeå (63° 53'N, 20° 23'E). Jag jobbade på tre olika åkrar men hittade arten bara på en av dessa, strax väster om Holmbäcken (Fig. 2). Fyndplatsernas koordinater enligt rikets nät är 1723869, 7093909 och 1724096, 7094014.

Enligt uppgift från lokalbefolkningen hade åkrarna legat i träda i ungefär 20 år när jag genomförde mina undersökningar.

Vegetationen dominerades helt av tuvtåtel *Deschampsia cespitosa*, med små inslag av örter såsom röllika *Achillea millefolium*, nysört *A. ptarmica*, borstistel *Cirsium helenioides*, kärtistel *C. palustre*, pipdån *Galeopsis tetrahit*, mjölkört

Epilobium angustifolium, smörblommor *Ranunculus* spp. och lokalt åkerbär *Rubus arcticus*. Vegetationen var mycket tät med ett tjockt lager av förna mellan de välutvecklade grästuvorna. Vedartade växter förekom bara i kanterna av åkern, som hade en total storlek av 4,5 ha och begränsades av en björk- och videridå på norra sidan, Holmbäcken på östra sidan, en frisk till blöt tallblandskog med hjortron *Rubus chamaemorus* och skvattram *Ledum palustre* på södra sidan och en frisk granblandskog på västra sidan. Marken på åkern var dåligt dränerad och mycket fuktig på sina håll.

Näbbmussamhället dominerades av vanlig näbbmus (98 % av fångsterna under en levandefångst med fallfällor i augusti 1994, 2 % dvärgnäbbmöss, ingen mindre dvärgnäbbmus). Andra ryggradsdjur på åkrarna var vanlig groda *Rana temporaria*, vanlig padda *Bufo bufo*, skogsödla *Lacerta vivipara*, ängspiplärka *Anthus pratensis*, åkersork *Microtus agrestis* och en och annan älg *Alces alces*. Rödräv *Vulpes vulpes*, hermelin *Mustela erminea* och sparvhök *Accipiter nisus* observerades ibland på åkrarna, antagligen jagandes smådäggdjur och småfåglar. Huggormen *Vipera berus* var en till, och mycket vanlig, predator av smådäggdjur på undersökningsytorna.

Första individen av mindre dvärgnäbbmus hittades på eftermiddagen den 12 augusti 1994 i åkerns nordöstra hörn. Den satt i en stor fallfälla (10 liters plasthink

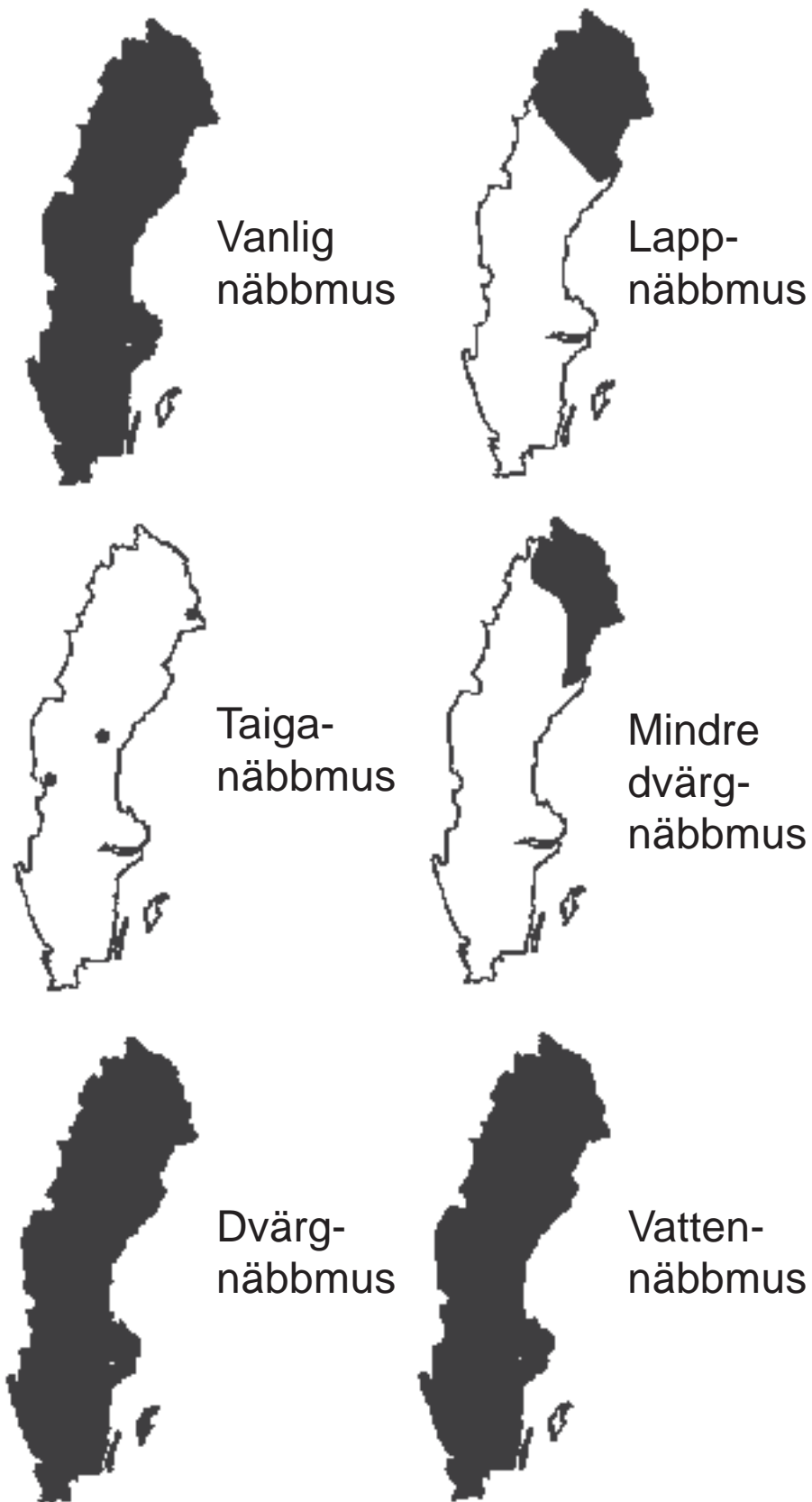

Fig. 1. Utbredningen av de olika näbbmusarterna i Sverige enligt The Atlas of European Mammals (Mitchell-Jones m fl 1999). Enligt uppgift i boken har informationen sammanställts av Lennart Hansson och Karl Fredga. Det bör påpekas att utbredningen av en del av arterna är ganska dåligt känd i landet. Utbredningskartorna för lappnäbbmusen till exempel kan se rätt olika ut beroende på vilken bok man tittar i, eller vem man frågar.

nedgrävd i marken), som hade varit stängd mellan fångstomgångarna med ett vattentät lock, men där en älg hade trampat igenom locket. Hinken var torr och innehöll vid sidan av näbbmusen även tre döda åkersorkar, som var delvis uppätta. Jag tog upp näbbmusen med handen. Den klättrade mycket kvickt runt på mina fingrar, hoppade/föll ner i höga gräset och försvann. Det som jag framför allt lade märke till var djurets ringa storlek, även jämfört med en dvärgnäbbmus, och svansens relativa korthet.

Den andra individen hittades under en levandefångstrunda kl. 06.00 den 5 oktober 1994. Den låg i en fallfälla i åkerns sydvästra hörn och var död, fast fällan innehöll torrt hö som bomaterial och kattmat och hade kontrollerats bara fyra timmar tidigare. Individen var ett ungt djur

där könet inte kunde fastställas och vägde 1,5 gram.

I Sverige upptäcktes den mindre dvärgnäbbmusen så sent som 1967, då en individ fångades i byn Byske, 4 mil öster om Piteå, Norrbotten, den 6 februari på snön i en sumpig barrskog med mossvegetation (Bergström 1967). Den 20 april 1970 hittades nästa individ i en fallfälla i en blåbärsgranskog nedanför Messaure kraftstation i Lule lappmark. Första exemplaret i Västerbotten hittades den 16 juni 1970 nära Kronlunds fältstation, Hällnäs, Vindelns kommun, också där i en blåbärsgranskog (Erkinaro 1972). Sedan dess har arten uppenbarligen påträffats ett antal gånger i länet i samband med forskningsprojekt, dock är dessa fynd hittills ej publicerade (Hörnfeldt, muntligen).

Fig. 2. Karta över Ersmark som visar två av de undersökta gamla åkrarna (svarta med vita siffror 1-2). De båda fyndplatserna för mindre dvärgnäbbmus visas med vita kvadrater.

Med en kroppslängd mellan 33 och 48 mm, en svanslängd mellan 24 och 27 mm, en bakfotslängd mellan 8,0 och 8,5 mm och en vikt på 1,5 till 2,5 gram (Sulkava 1990) är den mindre dvärgnäbbmusen Sveriges minsta däggdjur. Den är bara en aning större än Europas minsta däggdjur flimmernäbbmusen *Suncus etruscus* och en av de minsta däggdjursarterna på jorden.

Den mindre dvärgnäbbmusen förekommer uppenbarligen i en mängd olika habitattyper, från myrar och sumpskogar till hyggen och tallhedar, men med en viss preferens för fuktigare områden. Arten finns inte upptagen i den senaste svenska rödlistan (Gärdenfors 2000), men finns med i Bernkonventionens Appendix 3, vilket innebär att Sverige har åtagit sig att vidta de legislativa och administrativa åtgärderna som är nödvändiga för att skydda arten. Markavvattning kan eventuellt påverka arten negativt, men avverkning av skog verkar inte ha någon negativ effekt (Sulkava 1999).

Antagligen är arten förbisedd i en del av sitt utbredningsområde. Den är svår att hitta eftersom den uppenbarligen har låga populationstätheter där den förekommer och eftersom den bara sällan fångas med de fälltyper som vanligtvis används i smådäggdjursstudier (slagfällor, burfällor). Så har arten fångats en enda gång mellan 1979 och 1992 inom den Nationella miljöövervakningens smådäggdjursövervakning i södra Västerbotten, där slagfällor används (Hörnfeldt, muntligen, se även Hörnfeldt 2002). Under periodens totalt 229.000 fällnätter fångades 446 vanliga näbbmöss, 88 dvärgnäbbmöss och 1 mindre

dvärgnäbbmus (Hörnfeldt, opublicerade data). Arten fångas bäst i fallfällor, men den kan med fördel också hittas vid analys av spybollar (Sulkava 1999).

Citerad litteratur

- Bergström, U. 1967:** Mindre dvärgnäbbmusen (*Sorex minutissimus*) ny art för Sverige. *Fauna och Flora* 62: 279-287.
- Erkinaro, E. 1972:** Två nya fynd av mindre dvärgnäbbmus (*Sorex minutissimus*) i Sverige. *Fauna och Flora* 67: 143-144.
- Gärdenfors, U. (red.) 2000:** *Rödlistade arter i Sverige 2000 – The 2000 Red List of Swedish Species*. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Hörnfeldt, B. 2002:** Miljöövervakning av smådäggdjur. http://www.eg.umu.se/personal/hornfeldt_birger/bh/sidor/index3.html
- Schneider, M. 2000:** Shrew predation and invertebrate community structure in an artificially fragmented old-field habitat. Sidorna 155-175 i Schneider, M. *Implications of space for trophic interactions in North Fennoscandian terrestrial systems*. Doktorsavhandling, Institutionen för ekologi och geovetenskap, Umeå universitet.
- Sulkava, S. 1990:** *Sorex minutissimus* Zimmermann, 1780 – Knirpsspitzmaus. Sidorna 207-214 i Niethammer, J. & Krapp, F. *Handbuch der Säugetiere Europas. Band 3/1: Insektenfresser, Primaten*. Aula-Verlag, Wiesbaden.
- Sulkava, S. 1999:** *Sorex minutissimus* Zimmermann, 1780. Sidan 52 i Mitchell-Jones, A. J., Amori, G., Bogdanowicz, W., Krystufek, B., Reijnders, P. J. H., Spitzenberger, F., Stubbe, M., Thissen, J. B. M., Vohralik, V. & Zima, J. *The Atlas of European Mammals*. The Academic Press, London.

Författarens adress:

Michael Schneider
Norrby 21
922 67 Tavelstö